

DOI: 10.15330/ukrst.20.71-80

УДК 811.161.2; 81'374

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ХІХ СТОЛІТТЯ

Михайло ПАНОЧКО

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич).*

E-mail: panochkom@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-1707-0975

Основа для розвитку української правничої термінології склалася уже в ХІХ ст. Взаємодія споріднених літературних мов, літературні контакти, передусім міжслов'янські зв'язки в період національного відродження відчутно збагатили лексичний склад української мови. Соціально-історичні умови, що впливали на особливості мовної ситуації в Україні, багато в чому визначали характер розвитку її правничої термінології. Досягнення наукової думки початку ХХ ст. активізували потенційні засоби мови для розвитку, збагачення й стабілізації термінології в кожній із наук. Питання упорядкування термінів у суспільно-політичній сфері набуло особливого значення.

Наша стаття досліджує основні джерела творення і поповнення української юридичної термінології, виявляє головні чинники формування мови права Західної України. Основою для українського юридичного лексикону є переважно внутрішньомовні ресурси, та все ж процес утвердження західноукраїнської правничої термінології характеризувався численними впливами, пов'язаними з історичним розвитком української мови і термінологічною базою інших мов. Іншим продуктивним шляхом збагачення західноукраїнської юридичної терміносистеми були запозичення з латинської, німецької та польської мов, що зумовлено історичними обставинами розвитку українського правництва.

У нашому дослідженні описано дві основні лексико-граматичні групи правничих термінів, серед яких переважають іменники, які є статичними елементами термінологічної системи, та дієслова, які становлять її динамічний елемент. Нами з'ясовано також екстралінгвальні фактори, які зумовили поширення явища синонімії в українських юридичних текстах ХІХ століття.

Розвиток правничої термінології у Західній Україні ХІХ ст. не відзначався послідовністю. Цей процес характеризувався численними впливами, пов'язаними із історичним розвитком української мови та термінологічною базою інших мов. Найяскравішим доказом історичного впливу на правничу мову Західної України ХІХ ст. є використання старослов'янської графіки та етимологічного правопису в консервативних «Вісниках законів» Австрійської імперії.

Лексикографічні праці XIX ст. та Вісники законів є цінними і важливими джерелом дослідження становлення сучасної української літературної мови в Західній Україні, яке мусить зайняти гідне місце серед українських мовних пам'яток.

Ключові слова: українська юридична термінологія, термін, терміносистема, словники, перекладна лексикографія.

Постановка проблеми. Основа для розвитку української правничої термінології склалася уже в XIX ст. Упродовж століття словниковий склад української мови переживав справжню революцію. Взаємодія споріднених літературних мов, літературні контакти, передусім міжслов'янські зв'язки у період національного відродження відчутно збагатили лексичний склад української мови. Соціально-історичні умови, що впливали на особливості мовної ситуації в Україні, багато в чому визначали характер розвитку її правничої термінології.

Досягнення наукової думки активізували потенційні засоби мови для розвитку, збагачення й стабілізації термінології в кожній із наук. Питання порядкування термінів у правничій сфері набуло особливого значення. Сформувавшись, юридична термінологічна лексика поступово ставала компонентом самої мови, її внутрішнім надбанням. Звичайно, наука постійно нагадувала про себе, викликаючи до життя все нові й нові спеціальні назви, окремі з яких зберегли вузькоспеціальне значення, а більшість ставала надбанням широкого загалу.

Актуальність дослідження зумовлена відчутною питомою вагою правничої термінології як підсистеми у складі загальнолексичної системи та значним внеском західноукраїнських науковців, лексикографів, правників у процес становлення й розвитку загальнонаціональної системи термінів.

Проблема становлення правничої термінології вже була предметом досліджень в українському мовознавстві (праці М. Вербенец, І. Кочан, М. Мозера, О. Остапенко, О. Сербенської, Л. Тищенко та ін.). Було розглянуто історію формування української національної термінологічної думки в XX ст., висвітлено особливості використання іменника та інших частин мови у складі сучасної української юридичної термінології, розглянуто способи їх творення, проаналізовано особливості структури сучасних українських юридичних термінів-словосполучень, а також особливості семантики термінів на означення органів юстиції та службових осіб, сторін у кримінальному та цивільному процесах, судових присудів, а також термінів, які пов'язані з веденням слідства тощо. Однак особливості семантичних процесів в юридичній термінолексичі, зафіксованої в західноукраїнських словниках XIX ст. все ще потребує детального розгляду та вивчення.

Мета статті – виявити та дослідити лексичні особливості української юридичної термінології XIX ст., описати найбільш типові лексико-тематичні групи правничих термінів, зафіксовані в лексикографічних та часописних джерелах періоду зародження західноукраїнської юридичної терміносистеми в XIX ст. Для висвітлення цього завдання потрібно

звернути увагу на умови функціонування юридичної термінології даного періоду, застосувати описовий метод, що реалізується через прийоми лінгвістичного спостереження та лексикологічного зіставлення. Частково використовується зіставний метод для вияву специфічних рис лексичних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Лексико-семантичний аспект термінотворення актуалізує науковий пошук навколо обґрунтування різних шляхів входження термінологічних одиниць у мову. У мовознавстві класичним є підхід, за яким нові одиниці в межах конкретної терміносистеми за способами їх виникнення поділяються на такі основні групи: неосемантизми, неологізми, запозичення та інтернаціоналізми – кожна з них виявляє специфіку активних процесів термінотворення в національній мові.

Одним із основних шляхів утворення юридичних термінів є неосемантизація, або надання статусу термінів загальноновживаним лексичним одиницям рідної мови. Термінологізація загальноновживаних слів є процесом, який свідчить про питомість національної мови як інструмента, здатного накопичувати, зберігати й виробляти наукові знання.

Іншою моделлю творення термінів є неологізація, зокрема авторська – т. зв. «кування» термінів. Проте, зважаючи на те, що мова права має бути максимально точною та глибокою за викладом матеріалу і водночас простою та зрозумілою – створення неологізмів саме у цій сфері не є поширеним.

Більш поширеним і часто виправданим є спосіб утворення термінів шляхом запозичення з інших мов, що зумовлюється різними історичними та соціально-правовими тенденціями розвитку суспільства. Питання запозичення є одним із найскладніших у практиці української термінологічної роботи і має як багато позитивних, так і негативних факторів, унаслідок чого кожний окремих випадок запозичення складає особливу проблему. Значну частину запозичених правничих термінів української мови становить особлива група лексем – інтернаціоналізми, що вживаються в багатьох мовах світу і мають спільне джерело походження. Названий особливий розряд термінологічних запозичень, вважаємо, також заслуговує на увагу.

Для аналізу основних шляхів утворення українських правничих термінів XIX ст. варто розглянути їх на конкретних прикладах, у складі лексико-тематичних груп правничої термінолексики.

Щодо лексико-тематичних груп, то О. Остапенко нараховує їх одинадцять; 1) загальні правні поняття, 2) назви документів, 3) назви установ, 4) володіння майном, 5) сімейні стосунки, 6) торгівля, фінанси, 7) терміни, пов'язані з веденням слідства, 8) назви осіб, що наділені владою і посадами, 9) найменування злочинців, 10) назви злочинів, 11) позбавлення документів юридичної сили [2, 269]. О. Сербенська ж пропонує наступні групи; 1) терміни на означення органів юстиції та службових осіб, пов'язаних з ними, 2) терміни, пов'язані з веденням слідства; 3) терміни, пов'язані з інституцією свідків; 4) терміни на означення сторони в кримі-

нальному і цивільному процесі; 5) терміни на означення судових присудів [4, 106].

Доволі вичерпною, на нашу думку, є класифікація правничої термінології перших десятиліть ХХ ст., яку розробила Л. Тищенко. Дослідниця пропонує виокремити вісім лексико-тематичних груп:

1) лексика на позначення загального кодексу законів (загально-юридична лексика) (*звід (законів), кодекс законів, право на майно, маєткове право, законодавство, правда, правник, правосуддя, юстиція та ін.*); 2) тематична група правничих термінів на позначення проведення слідства, слідчих дій та осіб, які їх проводять (*арешт, випитування, допит, зізнання, обшук, обшук, розшук, слідство, слідчий*); 3) тематична група правничих термінів, що означають поняття «суд» та особи, які пов'язані з судочинством (*законник, суд, суддя, управа, уряд*); 4) тематична група правничих термінів, що стосуються судових процесів (*вирок, відвід, засуджений, підозра, позивач, позов, позовник, порука, поручительство, справа, справування, судоустрій*); 5) тематична група правничих термінів, пов'язаних з інститутом свідків (*доводимість (злочину), доказ, досвід, наклеп, неправдиве свідчення, обмова, свідок, свідомство, свідчення, тасмниця, тайна*); 6) назви злочинів і правопорушень та осіб, які їх здійснюють (*заколот, злочинець, зрада, грабіж, насильство, недонесення, пограбування, праволомець, праволомство, сваволя, убивець, убійник*); 7) тематична група правничих термінів на позначення покарань за правопорушення (*виправдання, в'язниця, засуд, засудження, збиток, кара, оправдання, осуд, переслідування, покарання, провина, провинність, проступство, темниця, уневинення*); 8) назви законодавчих документів (*акта, закон, грамота, декрет, договір, запис, оповістка, оповіщення, приказ, універсал*) [5, 93].

Проаналізуємо найбільш типові лексико-тематичні групи правничих термінів, зафіксовані в лексикографічних та часописних джерелах періоду зародження західноукраїнської юридичної терміносистеми (середина ХІХ ст.); назви посад і службових осіб органів права та назви основних судових і державних закладів, органів судочинства.

а) Назви посад і службових осіб органів права

Возьный – офіційний урядовець, що оголошував судові вирокі; судовий пристав. У Словнику Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs (JPT); *судовий возьный* (JPT, 160), *слуга радный* (JPT, 174), *возьный* (Жел., 116), *судовий післанець, судовий возный* (Лев., 154). Вираз *слуга радный* свідчить про калькування з німецької мови (*Raths-Diener*). Лексема *возный* – запозичення з польської мови із ХVІ століття (ЕСУМ I, 416).

Инспекторь. Лексема *інспекторь* (ОВЗ 1851, 460; Лев., 193), *інспекторь* (Чоп., 136) була запозичена з латинської мови, можливо, за посередництва німецької чи польської мов (ЕСУМ II, 308). У німецькій, польській та російській мовах вживалася з ХVІІІ ст. Лексема *інспектор* від 1870-х років уже стала типовою для західноукраїнської правничої мови, замінивши термін *надзиратель* (JPT, 125), який поступово вийшов з ужитку.

Канцелиста – чиновник юридичного відділу, канцелярист. У Словнику ЈРТ; *Kanzellist канцелиста* (ЈРТ, 129; ОВЗ 1850, 853), *канцелист* (Лев., 200). Термін запозичений з німецької мови через посередництво польської.

Конципіста – правник дрібного рангу в системі австрійського права. Зафіксоване вживання лексеми лише у Вісниках; *конципістѡвъ* (ОВЗ 1850, 1741). Очевидно, запозичення з німецької мови.

Маніпуляційні урядники – правничі чиновники невеликого рангу в Австрійській імперії (ОВЗ 1850, 1741). Пор. у Словнику ЈРТ; *Manipulation маніпуляція, діловодство* (ЈРТ, 144), *діловництво, орудуванє, маніпуляція* (Лев.; 239). Запозичення з німецької мови.

Надзиратель – наглядач, інспектор. У Словнику ЈРТ; *Inspector надзиратель* (ЈРТ, 124; Поп., 145; Чоп., 198), *надзорець, доглядник, інспектор* (Лев., 193). У Вісниках лексема *надзиратель* (ОВЗ 1851, 460), можливо, вживалася під впливом сербської, хорватської чи староросійської мов, але в історичних джерелах української мови зафіксована не була.

Нотарь – секретар, писар, правничий чиновник. У Словнику ЈРТ; *Notar нотарь* (ЈРТ, 156; ОВЗ 1850, 1630), *нотариушь, нотарошь* (Чоп., 218), *нотар, реснт* (Лев., 132). Форма *нотарь* запозичена з латинської мови (ЕСУМ IV, 114), напевно, за посередництва німецької. У польській мові вживалася форма *notaryusz*, у російській мові – *нотариушь*. У Словнику Є. Желехівського лексема не фіксується, а Словник К. Левицького подає велику кількість похідних словосполучень від лексеми *нотарь*; *збір нотарів, нотаріяльна колегія, нотаріяльний уряд, нотаріяльний акт, витис нотаріяльного акту, нотаріяльна належитість, нотаріяльна палата, нотаріяльний кандидат, нотаріяльний устав, нотаріяльний іспит, нотаріяльне місце, нотаріяльна тарифа, нотаріяльні видатки, нотаріяльна грамота, нотаріяльний примус, нотарство, нотаріятські справи, нотаріяльний та ін.* (Лев., 269).

Писарь. У Словнику ЈРТ; *Diurnist наденный писарь* (ЈРТ, 61; Чоп., 259), *писар* (Жел., 633; Поп., 187; Лев., с. 76), *діюрність* (ВЗД 1878, 57). Словосполучення *наденный писарь* – калькування польського *dzienny pisarz*. Термін *писар* використовувався ще в староукраїнській мові (ЕСУМ IV, 534). Зазначимо, що у Вісниках 70-90-х рр. XIX ст. частіше вживався термін *діюрність* (ВЗД 1891, 26), який є німецьким запозиченням.

Правотарь – адвокат. У Словнику ЈРТ; *Advocat правотарь, адвокатъ* (ЈРТ, 6; Чоп., 300), *адвокат, правотар* (Жел., 733) *правотар* (Поп., 217), *речникъ* (Чоп., 342), *правотар, адвокат, речник* (Лев., 8). Історичними словниками української мови цей термін не зафіксований. Використовувався також запозичений з латинської мови термін *адвокатъ*, який широко вживався у німецькій, польській, російській, чеській мовах того часу. Цей інтернаціоналізм був поширений і у текстах офіційних Вісників (ОВЗ 1850, 1628; ВЗД 1890, 114).

Президентъ – тут у значенні *голова суду, головующий*. У Словнику ЈРТ; *Präsident председатель* (ЈРТ, 168), *президентъ* (Чоп., 304), *президент, председатель, председник* (Лев., 291). Лексема *президентъ* запозичена Вісниками з латинської мови через німецьку (ЕСУМ IV, 561).

Прокураторъ – прокурор. У Словнику ЈРТ; *Procurator (Bevollmächtigter)* повновластникъ; *Staats-Procurator* статскій предстатель, прокураторъ (ЈРТ, 170; ОВЗ 1850, 854); прокуроръ (Чоп., 319), прокуратор, скарбовий прокуратор, державний прокуратор (Лев., 295). Лексема, напевно, латинського походження. Вживалася під впливом німецької та польської мов. Значимо, що лексема прокуроръ фіксується лише в закарпатському Словнику Л. Чопея, словники Є. Желехівського та О. Поповича взагалі не вживали цих понять.

Секретаръ. У Словнику ЈРТ; *Secretär* секретаръ, тайникъ (ЈРТ, 194; Жел., 859; Чоп., 360; Лев., 339). Запозичення з німецької, яке походить від пізньолатинського *secretarius* (ЕСУМ V, 206). Термін тайникъ, зафіксований у Словнику ЈРТ, напевно, також калька цієї латинської лексеми.

Совѣтникъ – радник. У Словнику ЈРТ; *Ministerial-Rath* совѣтникъ м.[іністеріальний] (ЈРТ, 148), *министеріальныхъ совѣтниківъ* (ОВЗ 1849, 7), *радникъ, совѣтникъ* (Чоп., 333), *совітник, радник* (Поп., 268). Термін *совѣтникъ* у значенні «людина, близька до монарха, висока посадова особа» вживався ще в період Київської Русі. У староукраїнській та старобілоруській мовах більшого поширення набув термін *радца (райца)*, лексема ж *совѣтникъ* збереглася тільки в російській мові, а також спорадично вживалася в юридичній термінології Західної України до 70-х рр. XIX ст. Словник К. Левицького пропонує перекладати *Ministerial-Rath* як *міністерський радник* (Лев., 250).

Темничникъ. У Словнику ЈРТ; *Kerker-Meister* темничникъ (ЈРТ, 130), *темничник* (Жел., 955; Поп., 282), У Словнику К. Левицького зафіксований тільки термін *визничний надзорець* (Лев., 203), Вісники вживали лексему *темничник* у значенні «тюремний наглядач». Інколи у Вісниках подано також безпосереднє запозичення з німецької мови *керкермайстер* (ОВЗ 1850, 1267).

Чиновникъ. У Словнику ЈРТ; *Functionär* чиновникъ (ЈРТ, 98; Жел., 1071; Поп., 308, ОВЗ 1851, 427). У староукраїнській мові лексема *чиновникъ* не була зафіксована, хоча у давньоруських пам'ятках та староросійській мові вона використовувалася. Напевно, запозичення з російської мови. Словник Л. Чопей фіксує лише лексему *урядникъ* (Чоп., 410), Словник К. Левицького також відмовився від вживання лексеми *чиновник* і пропонує перекладати *Functionär* як *виконуючий чинність, урядовець* (Лев., 138).

б) Назви основних судових і державних закладів, органів судочинства

Видѣль краєвий. У Словнику ЈРТ; *Landes-Ausschuß* видѣль краєвий (ЈРТ, 135; ОВЗ 1850, 1758), *виділ* (Жел., 73; Поп., 20), *краєвий виділ* (Лев., 221). Термін *видѣль* – калькування з польської *wydział*.

Департаментъ. У Словнику ЈРТ; *Departement* ѓтдѣль, обводъ, *департаментъ* (ЈРТ, 58), *департамент, відділ* (Лев., 70). Запозичення з французької мови. Французька форма *département* походить від *départir* «розділяти» (ЕСУМ II, 34). Аналогічні форми маємо в німецькій, польській, російській мовах.

Дирекція. У Словнику JPT; *Direction* *радительство*, *дирекція* (JPT, 61; ВЗД 1884, 388), *дирекция* (Чоп., 71), *дирекция*, *провідня* (Лев., 53). Лексема *родительство*, можливо, була штучно утворена від лексеми *рядити* (*правити*, *управляти*), яка вживалася в староукраїнській мові (Тимч. II, 304). У Вісниках та Словнику К. Левицького лексеми *радительство* не виявлено. Термін латинського походження *дирекція*, був запозичений за посередництва польської або німецької мов.

Жандармерія. У Словнику JPT *Gensdarmarie* *жандармерія* (*четничество*) (JPT, 105; Лев., 151). Лексема французького походження (*gens d'arme*). В українську мову потрапила за посередництвом німецької мови в XIX ст. (ЕСУМ II, 187). Запропонований у Словнику JPT другий варіант перекладу цієї лексеми – *четничество* був запозичений із чеського видання Словника JPT; *zemské četnictví*. Подібна лексема для перекладу вживається також у Словнику JPT для хорватської, сербської та словенської мов; *Gensd'armarie* *четничтво* (поряд із термінами *oružanstvo*, *oružništvo*, *žandarmerija*). Лексема *четничество* у текстах інших українських словників не траплялася.

Канцелярія. У Словнику JPT; *Kanzlei* *канцелярія*, *писарня* *оурдова* (JPT, 129), *канцелярия* (Чоп., 143), *канцелярия* (Жел., 333; Лев., 199). Через польське посередництво лексема *канцелярия* запозичена з латинської мови в середньоукраїнський період (ЕСУМ II, 367).

Комісаріатъ. У Словнику JPT; *Commissariat* *комісаріатъ* (JPT, 52; ОВЗ 1851, 76; Лев., 217). Ця лексема запозичена з німецької мови через польське посередництво (ЕСУМ II, 538).

Комісія. У Словнику JPT; *Commission* *комісія* (JPT, 52), *комисия* (Чоп., 154), *комісія* (Жел., 361), *комісія*, *справництво* (Лев., 207). Очевидно, запозичена з латинської через посередництво польської мови (ЕСУМ II, 538).

Поліція. У Словнику JPT; *Polizei* *поліція* (JPT, 166; ОВЗ 1850, 1255; Жел., 690; Лев., 287), *полиция* [Чоп., 280]. «Запозичене, очевидно, через польське посередництво, з латинської мови. Зводиться до терміна грецького походження *поліція*» (ЕСУМ IV, 494), який позначав первісно «державний лад, форма правління». В українській мові уперше цей термін зафіксований в «Лексиконі» П. Беринди. У XVII ст. набуває нового значення – «державний орган, що пильнує дотримання суспільного порядку», стає інтернаціоналізмом.

Правительство. У Словнику JPT; *Amt* *оурдаъ* (JPT, 8; Лев., 11), *Regierung* *правительство*, *владѣтельство* (JPT, 179; ОВЗ 1849, 2; Чоп., 299) і *володіє*, *правліє*, *правительство*, *влада* (Лев., 11). Запозичення з російської мови, де фіксується з XVII ст.

Сенат. У Словнику JPT; *Senat* *сенатъ* (JPT, 195; Жел., 860; Лев., 340), *верховний крєво-судовий сенат* (ОВЗ 1850, 1183). Запозичення з латинської (ЕСУМ V, 212), використовувалося в староукраїнській мові. Словник К. Левицького як синонім подає також лексему *рада* (Лев., 340).

Судъ. У Словнику JPT; *Gerichts-Behörde* *судовий оурдаъ*, *судъ* (JPT, 106; ОВЗ 1849, 2), *судова власть* (Лев., 154). Терміни *судъ*, *судовий* вживалися в староукраїнській мові (Тимч. II, 376).

Оурадъ. Лексема *оурадъ* у значенні «умова, договір» вживалася ще з давньоукраїнських часів. Значення «управління, влада» ця лексема в українській мові набула з XVI ст. (Тимч. II, 439). Зважаючи «на наявність в українському слові двох наголосів, можна припустити можливість впливу польської мови» (ЕСУМ VI, 46).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведений аналіз термінологічних одиниць, якими послуговувалися західноукраїнські термінологи XIX ст. показує, що основними шляхами поповнення лексичного фонду в правничій галузі були запозичення та кальки з німецької мови, латині та зі слов'янських мов, зокрема з польської, чеської, російської, інколи церковнослов'янської; термінологізовані лексичні одиниці, що вживалися в народнорозмовному мовленні; історизми, засвідчені пам'ятками офіційно-ділового стилю староукраїнської мови та, зрідка, неологізми.

Розвиток правничої термінологіки у Західній Україні XIX ст. не відзначався послідовністю. Цей процес характеризувався численними впливами, пов'язаними із історичним розвитком української мови та термінологічною базою інших мов. Орієнтація на попередні періоди розвитку мови була зумовлена загальнослов'янським процесом формування літературних мов на основі кращих зразків минулих епох, що добре було видно на прикладі чеської та польської мов. Найяскравішим доказом історичного впливу на правничу мову Західної України XIX ст. є використання старослов'янської графіки та етимологічного правопису. Але цілком очевидно, що мова пам'яток та жива народна мова не змогли задовольняти потреби термінологізації середини XIX ст. Для цього залучалися термінологічні одиниці із інших слов'янських мов, зокрема польської, чеської, російської, словенської, сербської, хорватської мов, що відповідало загальному духові австрославізму, який панував у той час в Австрійській (Австро-Угорській) Імперії. До того ж сам процес запозичення не був новим явищем для української мови, як і для інших мов. Міжмовні контакти, впливи одних мов на інші завжди були і будуть актуальними для діахронічного мовознавства, особливо при дослідженні специфічного багатокультурного середовища, яким була Галичина.

Важливе місце в процесі становлення української правничої термінології XIX ст. належало польській мові, яка була основною мовою адміністрації Галичини. Укладачі словника *ЛРТ* та редактори *Вісників законів*, попри намагання показати особливість та окремішність руської нації, все ж не змогли повністю відійти від польського мовного впливу, який проявляється на всіх мовних рівнях. Особливе значення мала також державна у цілій імперії німецька мова, якою, власне видавалися закони і розпорядження, що перекладалися національними мовами.

Німецька мова була основним джерелом, звідки черпалися терміни латинського, італійського та французького походження. Російські і разом з ними церковнослов'янські елементи несли, імовірно, найбільший заряд книжності й офіційності. Іншим джерелом поповнення лексичного складу було штучне вироблення нових слів – неологізмів.

Лексикографічні праці XIX ст. та Вісники законів є цінними і важливими джерелом дослідження становлення сучасної української літературної мови в Західній Україні, яке мусить зайняти гідне місце серед українських мовних пам'яток.

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ НАЗВ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

ВЗД – Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленныхъ. Вѣдень. Тискомъ цѣсарско-королевскои надворной и статской печатнѣ. 1870–1895.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови / за ред. О. Мельничука. Київ; Наукова думка, 1982–2012. Т. I–VI.

Жел. – Малоруско-німецкий словарь. Т. 1 / Уложив Євгеній Желеховский, ц. к. професор гімназії в Станіславі. Львів, 1886; Т. 2./ Уложили Євгеній Желеховский і Софрон Недільський, ц. к. професори гімназії в Станіславі. Львів, 1886.

Лев. – Левицький К. Німецько-український правничий словарь. Відень, 1920. 494 с.

ОВЗ – Общій законовъ державныхъ и правительства вѣстникъ для Цѣсарства Аустрии. Вѣдень 1849–1852. Зъ ц. к. надворной и статской тискариѣ.

Поп. – Попович О. Руско-німецкий словарь. Чернівці, 1904. 319 с.

Тимч. – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : у 2-х книгах / упоряд.; В. В. Німчук, Г. І. Лиса. Київ; Нью-Йорк, 2003. 1024 с.

Чоп. – Чопей Л. Русько-мадярський словарь. Будапешт, 1883. 446 с.

JPT – Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe. Wien : Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1851. 296 s.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочан І. Українська наукова лексика; міжнародні компоненти в термінології. Київ : Знання, 2013. 294 с.

2. Остапенко О. До історії слов'янської лексикографії; Juridisch-Politische Terminologie für die Slavischen Sprachen Oesterreichs (1849–1853). *Проблеми слов'янознавства*. Київ, 2003. Вип. 53. С. 264–270.

3. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. 216 с.

4. Сербенська О. Про розроблення української юридичної термінології. *Радянське право*. Київ, 1958. № 4. С. 106–112.

5. Тименко Л. Лексико-тематичні групи української юридичної термінології початку XX століття. *Лексикографічний бюлетень*. Київ, 2004. № 10. С. 92–96.

REFERENCES

1. Kochan, I. (2013). The Ukrainian scientific vocabulary; international components in terminology. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].

2. Ostapenko, O. (2003). To the history of Slavic lexicography; Juridisch-Politische Terminologie für die Slavischen Sprachen Oesterreichs (1849–1853). *Problems of Slavic Studies*, 53, 264–270 [in Ukrainian].

3. Panko, T., Kochan, I., Masiuk, H. (1994). The Ukrainian terminology. Lviv : Svit [in Ukrainian].

4. Serbenska, O. (1958). About the development of the Ukrainian legal terminology. *The Soviet law*, 4, 106–112 [in Ukrainian].

5. Tymenko, L. (2004). The lexical-thematic groups of the Ukrainian legal terminology of the first part of the 20th century. *The lexicographic bulletin*, 10, 92–96 [in Ukrainian].

THE LEXICAL PECULIARITIES OF THE UKRAINIAN JURIDICAL TERMINOLOGY OF THE XIX CENTURY

Mykhailo PANOCHKO

*Cand. Phil. Sci, associate professor
of the Department of the Ukrainian language
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych).
E-mail: panochkom@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1707-0975*

The basis for the Ukrainian juridical terminology development was already formed in the 19th century. The interaction of cognate literary languages, literary contacts, especially close slavonic ties during the national renaissance had vividly enriched the Ukrainian lexicon. Socialhistorical conditions influencing Ukrainian language situation have greatly determined the character of its legal terminology development. Great scientific achievements of the 19th century activated potential language means for its development, enriching and stabilizing of every science terminology especially by compiling terms in the juridical sphere.

Our article examines main sources and factors of forming and enriching legal terminology in Western Ukraine, characterising first of all the most productive morphologic ways of word-building and analytic derivation revealing peculiarities of Western Ukrainian legal word-building. Another productive way of enriching Western Ukrainian terminologic lexicon was borrowings mostly from Latin, German and Polish.

Lexico-grammatical characteristics singles out two main groups of juridical terms, among which predominate nouns – static elements and verbs – dynamic elements. A stumbling-block in terminological systems are usually synonyms but we have managed to ascertain extralingual factors conditioning them in Ukrainian juridical texts of the 19th century.

The development of the juridical terminology in Western Ukraine was not marked by a sequence. This process was characterized by the numerous influences related to the historical development of the Ukrainian language and the terminological base of other languages. For example, in the «Journal of the state laws» conservative approach is fully manifested in the use of Old Slavic graphics and etymological spelling, which is caused by imitation of Ukrainian written language of previous centuries.

The lexicographic labours of the 19th century and «Journals of the state laws» are a valuable and important source of research of becoming of the modern literary Ukrainian language in Western Ukraine, that must take a deserving place among Ukrainian language memorials.

Key words: *Ukrainian juridical terminology, term, terminosystem, dictionaries, translating lexicography.*

Статтю подано до редколегії 3.09.2019.